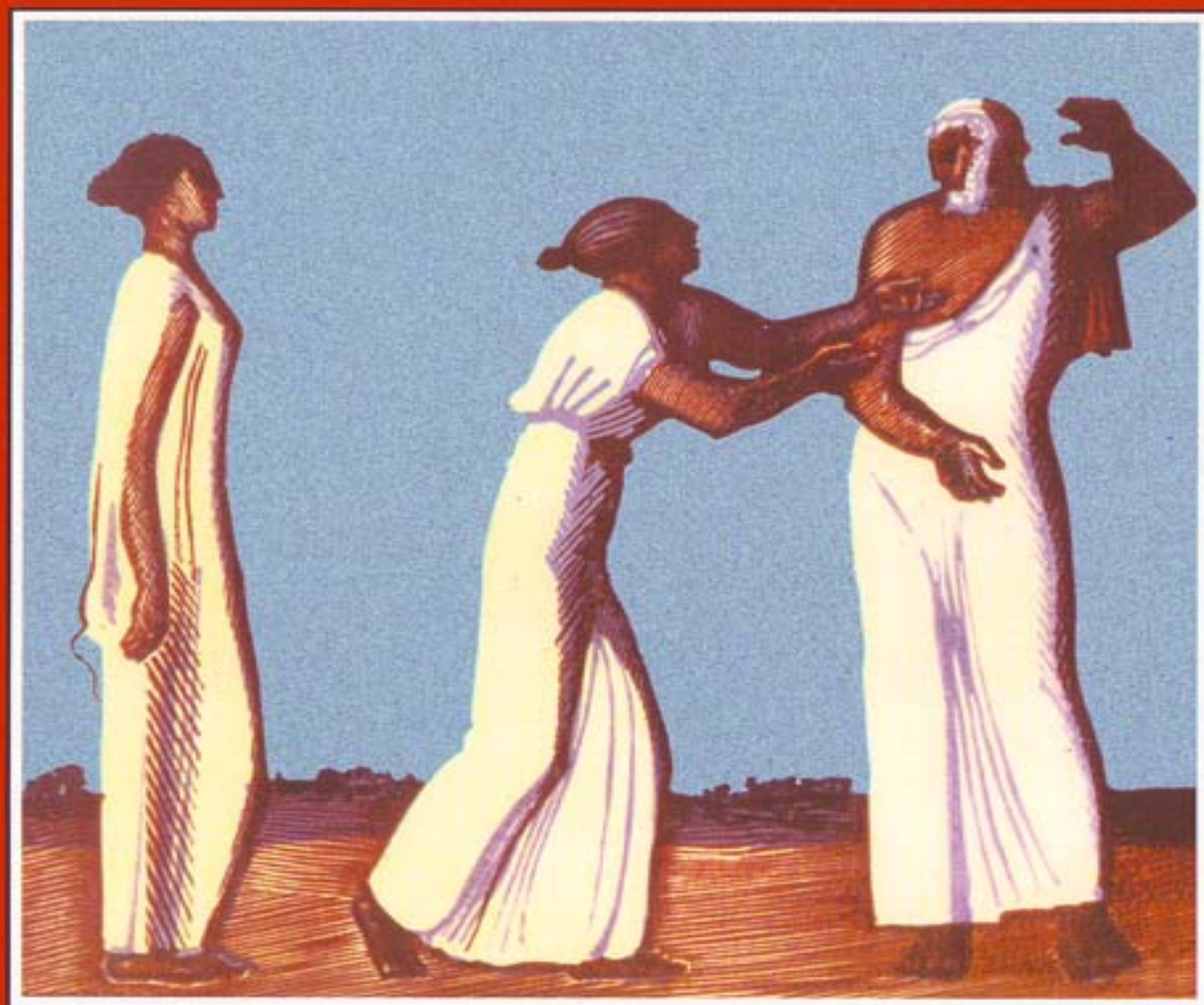

ПАИ

Софокъл

АНТИГОНА

КНИГИ ЗА УЧЕНИКА

СОФОКЪЛ АНТИГОНА

Превод: Пенчо Славейков

chitanka.info

ДЕЙСТВАЩИ ЛИЦА

АНТИГОНА — Едипова дъщеря

ИСМЕНА — Едипова дъщеря

ХОР от тивански старци

КРЕОН — цар на Тива

СТРАЖ

ХЕМОН — син на Креон

ТИРЕЗИЙ — Аполонов жрец

ВЕСТИТЕЛ

ЕВРИДИКА — съпруга на Креон

СЛУГА

Мястото на действието е царският дворец в Тива; надясно път към града, наляво — към полето.

ПРОЛОГ

АНТИГОНА

Исмено, сестро, нямат край бедите,
които наследихме от Едип^[1],
с които ни е до живот отрупал.
И без това не ни остана горест,
ни зло, ни срам, ни хули, ни безчестие,
които ти и аз да не изпатим.
И ето, казват, царят
е заповед издал в града отново.
И знаеш ли? Не си ли чула ти
за новите беди, които враговете
за нашите приятели приготвят?

ИСМЕНА

Ни радостна, ни скръбна вест
за нашите приятели не съм
аз чувала, откакто в оня ден
изгубихме и двамата си братя,
самоубили се един друг^[2]. А нощес
избягали войските аргивянски^[3] —
туй само зная, друго нищо, нищо,
ни радостно, ни скръбно.

АНТИГОНА

Знаех аз
и затова от къщи те извиках,
да ти го кажа насаме...

ИСМЕНА

Какво е?

Ти нещо си унесена, бленуваш.

АНТИГОНА

О, как? Креон е заповед издал
единия ни брат да погребат
а другият остава на позора.
Той Етеокъл, казват, е погребал
И го изпратил с чест при мъртъвците;
а за окаения труп на Полиник
на гражданите строго забранил
чрез глашатаи — никой да не смее
да го погребва, нито пък оплаква;
без плач, без гроб — така да го захвърлят —
на хищни птици плячка подарена.
Това, говорят, благият Креон го правил
за тебе и за мене... Да, за мене!
Той сам ще дойде тук да обяви
високо волята си пред онези,
които още я не знаят. Не мисли,
че мярката е слаба: всеки
непослушен сред града пребит
със камъни ще бъде от народа.
Това е всичко; ще покажеш днес
дали си с благородна кръв, или
на благородни — щерка недостойна.

ИСМЕНА

Що бих могла, злочеста, аз да сторя?

АНТИГОНА

Бъди до мен, на мен ела на помощ.

ИСМЕНА

В каква опасност? Що си наумила?

АНТИГОНА

Трупа да вдигнем — ти да ми помогнеш.

ИСМЕНА

Нима грешила си да го погребваш
против заповедта всеобща?

АНТИГОНА

Ако не искаш,
аз ще заровя твоя брат и моя.

ИСМЕНА

Клетнице, против волята на Креон?

АНТИГОНА

Не може никой от дълга
към своите да ме лиши?

ИСМЕНА

Уви!

Спомни си, сестро, как загина сам
в презрение обвит баща ни:
като узна за своите злодеяния,
самичък той очите си извади.
Жена му, също майка, как с въже
прекъсна живота си след него;
а после двата ни злочести братя
в един ден се убиха. Ние
сами сега останахме. И нас
още по-плачевна участ ни очаква,
ако престъпим волята, закона
на нашия властител. Разбери,
че ние сме жени, не можем да се борим
със мъжете. Тез, които заповядват,
по-силни са от нас и ние трябва
да им се подчиняваме не само
за това, във всичко — даже и в по-лошо.

Умрелите за прошка моля аз —
на сила да се противя, не мога.
На тез, които имат власт в ръце,
се подчинявам; няма смисъл
неизпълнимото да предприемаш.

АНТИГОНА

Не те насилвам; ако даже ти
сама сега би пожелала, няма
аз за другарка да те взема. Ти
свободна си да правиш всичко;
сама ще си го погребеш, и сладко
ще ми бъде да умра за него.
Светия дълг изпълнила, ще легна
при него, милия, за него мила аз;
по-драга ще съм за онез, които
са под земята, нежели за тез.
В Аида^[4] ще почивам вечно,
а както щещ, презирай ти това,
на почит що е и от боговете.

ИСМЕНА

Не го презирам — нямам сили
на волята на гражданите
да се противя.

АНТИГОНА

Тогава остани си тук,
а аз на брат си гроб отивам да приготвя.

ИСМЕНА

О, клетнице, за тебе се боя!

АНТИГОНА

За мене не за себе си се бой.

ИСМЕНА

Поне не казвай никому за туй,
пази го в тайна, същото и аз ще правя.

АНТИГОНА

О, не! Разгласяй; повече омразна
за мен ще си, ако мълчиш, отколкото
да разгласиш по целий свят.

ИСМЕНА

Недей да бъдеш сприхава, защото
сега ти трябва хладнокръвие.

АНТИГОНА

С които трябва да съм мила,
ще бъда. Сърцето ми е с тях.

ИСМЕНА

Да, би могла; но туй е труд безплоден.

АНТИГОНА

Какво от туй! Ще спра, когато силите ми свършат.

ИСМЕНА

Не е ли по-добре сега
от невъзможното да се откажеш?

АНТИГОНА

Ако така говориш, ненавистна
ще бъдеш ти за мене, и презряна
за оногоз, когото няма вече.
Но остави ме с мойта безразсъдност
да понеса съдбата си. Каквато
и да е ужасна, пак
ще си умра със слава.

ИСМЕНА

Върви,

щом вече си решила, знай,
че си безумна, ала вярна.

Излизат.

[1] Едип, син на тиванския цар Лай и на Йокаста, след раждането му подхвърлен на планината Китерон. Не познавал истинския си баща, защото израсъл в двореца на коринтския цар Полиб. Когато възмъжал, отишъл при делфийския оракул да научи бъдещето си. Оракулът му отговорил, че ще убие баща си и ще има деца от майка си. Смятайки, че е син на Полиб, Едип решил да не се връща в Коринт. В странстването му към Тива съдбата го срещнала с истинския му баща, Лай. Дватама се спречкали и Лай ударил Едип с меча си, а Едип го пребил с тоягата си. По-късно Едип бил провъзгласен за цар на Тива и се оженил за царица Йокаста, без да знае, че тя е негова майка. От брака им се родили дъщерите Антигона и Исмена и синовете Етеокъл и Полиник. След години в Тива се появили много нещастия и болести. Най-страшна била чумата, от която добитъкът измирал, а посевите не давали плод. Загрижен за спасението на града, Едип изпратил Креон, брат на Йокаста, при оракула в Делфи. Волята на бога била убиецът на Лай да получи възмездие. Слепият ясновидец Тирезий разкрил на Едип истината за неговия произход. Като научил истината, Едип си избол очите и напуснал Тива. Йокаста се обесила в дома си. ↑

[2] Етеокъл и Полиник, върху които тегне проклятието на баща им Едип, веднага след изпращането му в изгнание започват спор за тиванския престол. Като вождове на две враждебни войски те загиват от взаимните си удари. ↑

[3] Аргивянки (или аргивски) са войските на град Аргос, начело на които Полиник дохожда под стените на Тива. ↑

[4] Аид — подземният свят, обитаван от сенките на покойниците.

↑

ПАРОД

ХОР

ПЪРВА СТРОФА

Ясно слънце не изгряло
до ден-днешен по-прекрасно
ти на седмоврата Тива^[1].
Най-подир изгря,
око на ясний ден,
над диркейски светий извор^[2] —
и пред теб смутен избяга
воина с щита бял,
дошъл от Аргос
с оръжия безброй.^[3]
Той против нас се вдигна,
да възвърне похитените
му уж права на Полиник.
И над нашите глави
той връхлетя като през облак —
горд орел белокрилат,
със своята смела рат безбройна,
със сияйни шлемове
и остри копия.

ПЪРВА АНТИСТРОФА

Своята рат той спря над Тива;
със смъртоносните си копия
опаса кръвожадно
седмовратия ни град —
на смърт да предаде.
Но, без да се налочи с кръв,

той отстъпи: не докосна
огънят от факлите му
крепостните ни стени.
Зад крепостта Арес^[4]
с рев зловещ стресна дракона^[5].
Зевс, хвалби що ненавижда,^[6]
като го видя
вихром да се вие,
горд със копията свои златни,
с гръм водителя събори,
който беше се приготвил
над стените
да изпей победна песен.

ВТОРА СТРОФА

Гръм го повали и падна с трясък на земята,
с факела в ръцете, миг преди да полети върху ни —
грозен, яростен, буреподобен.
Безпощадният Арес за миг
тяхната участ реши,
и ги разпръсна,
и ги погуби,
седем вожда, настанени
срещу седемте тивански порти.
Бягат, медните доспехи
хвърлиха — на Зевс подарък.
Само двама клети братя,
от един баща и майка,
се нахвърлиха един връз друг,
с копия освирепели.
И смъртта и двамата постигна!

ВТОРА АНТИСТРОФА

Влезе възславена в Тива, с безброй колесници,
гръмко богиня Победа. Всичко премина.
Нека забравиме вече войната.

Нека през цялата нощ
в храмове ний се стечем
с песни и танци, —
Бакх^[7] ще ни води!

[1] Седмовратата Тива — беотийска Тива означавана обикновено като седмоврата, за разлика от стовратата Тива в Египет. ↑

[2] Диркейски свети извор — изворът Дирка в западната част на Тива. ↑

[3] ... *воина с щита бял, / дошъл от Аргос / с оръжия безброй* — отличителен белег на аргивците били белите щитове. ↑

[4] Арес е богът на войната. ↑

[5] Драконът като символ на тиванската мощ се противопоставя на орела — символ на аргоската войска. ↑

[6] ... *Зевс, хвалби що ненавижда...* — Капаней е един от седемте вождове, участвали в похода на Полиник срещу Тива. Според мита Зевс го поразил с мълнията си, защото се хвалел надменно, че никой, дори Зевс не може да го възпре. Името му станало синоним на богохулник. ↑

[7] Бакх (Бакхус) — едно от многото прозвища на Дионис, бог на виното, веселието и опиянението. Син на Зевс и Кадмовата дъщеря Семела. В Тива бил почитан като местно божество. ↑

ПЪРВИ ЕПИЗОД

ХОР

Ето сам Креон тук иде,
царят ни новоизбран,
син Менойкеев^[1], отреден
от самите богове.
Види се, той мисли нещо,
нещо трябва да ни каже,
затова той свика тук
чрез глашатаи нас — старейте на Тива.

КРЕОН

Граждани, от крушение спасиха
боговете кораба държавен, който
от грозни бури беше връхлетян.
Ако вас единствено призвах
с особените пратеници тука, то е,
че знаех вашта преданост и почит
към Лай, престола му и към властта;
и верността ви към Едип,
загинал, след като спаси града;
към неговите синове. Но ето —
и двамата една съдба ги стигна,
самоубили се позорно в един ден.
След тях, като на родственик най-близък,
на мен престолът и властта се падна.
Не можем ний да знаеме душата,
ни чувствата, ни мислите човеку,
догдето той не ни покаже сам
в законите и във властта
опитността си. Според мене този,
който управлява, без да се придържа

към добрите начала, или от страх
езика си задържа, ми се струва —
ми се е струвал — най-негоден цар.
А също онзи, който предпочита
приятеля пред своя роден край,
негодник е пред моите очи.
Защото аз, всевидящият Зевс е
свидетел, няма никого да скрия,
когато гибел виждам над града,
а не спасение, и не ще приема
врага народен за приятел свой,
защото знам, че ний сме здрави само,
когато е отечеството здраво!
Приатели се всякога намират,
когато плува корабът държавен
уверено. И ето, с тези начала
да възвиша града аз искам: ето
на какво облекнат заповед издадох
за синовете на Едип: за Етеокъл,
със слава, който в бой умря, в защита
на родния си край, да погребат в гроб
с почести, каквито се въздават
на най-отбрани граждани; а пък
за Полиника, който от изгнание
се върна с цел земята
на своите бащи да предаде
на плен и на пожар; с кръвта на своите
да се опие; да ги превърне
в роби по неволя — вече възвестих:
от гражданите никой да не смее
да го погребва, нито пък оплаква:
трупът му непогребан да остане
на хищни птици и на псета плячка.
Такава е присъдата ми: нивга
на злите почит няма да въздам,
каквато се полага на добрите!

ХОР

Такава е съдбата, о, Креоне,
сине Менойкеев, която ще държиш
на нашето отечество —
и над другари, и над врагове. С каквито
искаш ти закони управлявай
и живите, и мъртвите си поданици.

КРЕОН

Над моите закони вие бдете.

ХОР

На по-млади този дълг възложи.

КРЕОН

Има стража вече над трупа да пази.

ХОР

Тогаз каква възлагаш грижа нам?

КРЕОН

Към гордите бъдете непреклонни.

ХОР

Кой би на смърт, безумен, сам излязъл?

КРЕОН

Да, то е тъй, но много, много пъти
е хората полъгвал подкуп.

Влиза страж.

СТРАЖ

Царю,
не бързах аз и нищо ме не караше
насам да бързам: в безпокойство

спирах често, неведнъж
ме караше от пътя да се върна.
Говореше ми всякой път сърцето:
„Нещастни, ти на казън^[2] сам отиваш.
Но спрял ли би се? Други пак Креону
ще каже тази вест и как тогава
от неговия гняв ще се избавиш?“
И с тая мисъл аз вървах полека,
и пътят къс за мен бе дълъг в мъки.
Най-сетне тук реших да се явя;
макар и сам да зная твърде малко,
при все това аз трябва да говоря:
с единствена утеха, че съдбата,
което е решила, то се не избягва.

КРЕОН

От що е този страх, в какъвто аз те виждам?

СТРАЖ

За себе си ще кажа най-напред.
Не съм виновен в нищо и не зная
виновен кой е. Би било неправо
грехът да падне върху мене.

КРЕОН

Виждам,
ти с хиляди изврътки се ограждаш;
не носиш ли тревожна вест?

СТРАЖ

Внушава
то страх велик, предчувствия злокобни.

КРЕОН

Кажы — и се по-скоро отърви.

СТРАЖ

Ще кажа всичко аз. Незнайно някой
дойде, трупа със суха пръст покри,
като извърши чрез това над мъртвия
обрета погребален.

КРЕОН

Какво говориш?
Кой мъж се осмели?

СТРАЖ

Не зная аз.
Земята непокътната е —
ни с търнокоп, нито с лопата; там
не вижда се от колесница диря
не е оставил никакви следи
виновният. Чак призори видяхме
и ужас ни обхвана.
Невидим бе мъртвецът, непогребан,
но с прах надгробен припокрит,^[3]
от светотатство всякакво предпазен.
Не бе оставил никой диря там —
ни хищен звяр, ни пес.
Трупът стоеше непомръднал. Псувни и викове
тогава се дигнаха помежду ни:
един на друг стоварвахме вината;
към остър край вървеше разпрата
и нямаше там кой да ни смири,
а подозрението бродеше по всички;
но никой не признаваше,
а всякой се закриляше. Така
най-сетне ний решихме да вземем
в ръцете ся желязо разжежено,
през огън да преминем, боговете
да призовем свидетели, че никой
не е виновен в заговора таен,
нито в престъпното му изпълнение.
Един от нас тогава своето мнение

изказа — и всички сведохме глави,
в смущение, защото никой инак
не знаеше бедата как да махне;
а неговий съвет бе да разкажем
на тебе всичко, без да таим нещо.
Съветът се прие; да го изпълня
по жребий мен се падна, злочестник,
аз дойдох противно своята воля,
а може би и против твойта; знам,
омразен е на всеки онзи вестоносец,
който донася вест злокобна.

ХОР

О, царю,
отдавна мислех — тая случка
не е ли от самите богове?

КРЕОН

Мълчи. Гнева ми не буди; не давай
на хората повод на старини
да те помислят за безумен. Нима
посмя да кажеш, че за тоя труп
ще имат грижа боговете? Те ли
ще почитат като добродетел
човека, който дойде да ограби
многоколонните им храмове
и дарове свещени, да съсипе
и градовете с техните закони?
Боговете да почитат злия! — Не,
това е немислимо. Но отдавна
тук неколцина граждани, противници
на заповедта, против мен роптаят,
глави в закана вият недоволни,
не искат те чело да преклонят
пред меча на закона и пред моите
наредби. Знам, това са те, които
са стражата подмамили и с подкуп

в туй престъпление въвлекли.
Защото зло най-грозно са парите.
Те разрушават градове, пропъждат
от бащин дом човека, развърщават
невинните души от правилния път.
Парите заблуждават, тласкат
в зли помисли, в деяния нечестни.
Но и за продажните ще дойде
час — отплатата си да получат!

(Към стража)

Не! Ако самите вие не откриете
онез, които са погребали трупа,
и ги при мен не доведете — знайте,
кълна се в името на Зевс, за вас
смъртта ще бъде милост; ще ви обеса
живи да висите, докогато
виновния не кажете; така
за в бъдеще ще ви науча как
да търсите парите — и да знайте
по кой се път богатството сдобива.
Погубва винаги, а не спасява
човеците безчестната печалба.

СТРАЖ

Ще мога ли да кажа още нещо?

КРЕОН

Каква утеха в твоите слова?

СТРАЖ

Слуха ли дразня аз, или
сърцето ти, Креоне?

КРЕОН

И за какво ти е да знаеш?

СТРАЖ

Виновният сърцето оскърбява,
вестителят — ухото.

КРЕОН

Очевидно.
Роден си ти за моя мъка само.

СТРАЖ

При все това не съм виновен
в това ужасно престъпление.

КРЕОН

Извършил си го ти;
душата си продал си за пари.

СТРАЖ

О, тежко е, когато се съмняваш,
да се измамиш в своите съмнения.

КРЕОН

Ти за съмнението говори
каквото искаш; не ми ли виновник доведете,
ще ви принудя да признайте, че
безчестната печалба ражда мъки.

Излиза.

СТРАЖ *(на себе си)*

Да го намерят, само туй желая,
ще бъде ли намерен той, или пък не,
съдбата само знае, но повторно
не ще се върна тука. Ненадейно съм
избавен от моите страхове;

таз милост аз дължа на боговете.

Излиза.

[1] Креон е син на Менойкей, един от защитниците на Тива. При обсадата от Седемте Менойкей сам доброволно се пронизал с меча си заради предсказанието на гадателя Тирезий, че защитниците ще победят, ако се даде кръвна жертва. ↑

[2] Казън — смъртно наказание. ↑

[3] Древните гърци смятали, че голям грях върши онзи, който не се погрижи да погребне изоставен мъртвец. Погребалният обред се смятал за извършен дори тогава, когато върху мъртвия се посипело малко пръст. ↑

ПЪРВИ СТАЗИМ

ХОР

ПЪРВА СТРОФА

Светът е пълен с чудеса,
ала какво по-чудно от човека?
Той през кипящите морета
от вихри и от бури тласкан
безстрашен си пробива път,
земята, първата богиня,^[1]
страдалницата, вечно жива,
той изтощава ежегодно
с конете като я бразди,
и с плуга, впрегнат за конете.

ПЪРВА АНТИСТРОФА

Той в своите мрежи да примамва
умее лекокрили птици,
и дивеч всякакъв, и риби,
живеещи си под водата.
С изплетени изкусно мрежи
свирепи зверове той хваща
в горите и ги укротява;
и коня гъстогрив, и бика
неукротим — в ярем превива.

ВТОРА СТРОФА

Със словото и с пъргав ум
умее той да управлява.
Държави със закони свои
изгражда той; въздушни вихри

и мраз умее да избягва;
навсякъде прокарва път,
във всяко бъдеще прониква,
не може само да избегне
смъртта; но пак намира лек
за болестите най-опасни.

ВТОРА АНТИСТРОФА

И в безграничното изкуство
на своите хитрости се впуска
той леко от добро към зло;
потъпква родните закони,
свети, божествени завети.
И гражданинът най-почтен
ще бъде от града прогонен,
щом дръзне да докара зло.
Убежище или съчувствие
такъв у мен не ще намери!

[1] ... земята, първата богиня... — Земята била смятана за майка на самия Зевс. ↑

ВТОРИ ЕПИЗОД

Отдалеч се показва Антигона, водена от стражи.

ХОР

Боже, какво е туй чудно видение?
Ти ли си това, Антигоно,
на многозлочестия Едип
злочеста дъщеря?
Защо ли тук те водят стражи?
Ти единствена ли не зачете
волята на господаря?

СТРАЖ

Това е престъпницата. Ние
я хванахме внезапно пред трупа,
който погребваше. Но къде е
Креон?

Креон излиза от двореца.

КРЕОН

Какъв е тоя шум отново?

СТРАЖ

Царю, за нищо да се никой не зарича;
защото често размислите сетни
изобличават първата ни мисъл.
От твоите закани стреснат, аз
зарекох се повторно да не стъпвам,
но радостта — защото няма нищо
по-радостно от щастие внезапно, —

ме пак възвърна тука: водя аз
престъпницата, същата, която
извършваше обреда погребален,
бе там внезапно хваната. Но знай,
че този път не падна се по жребий
поръка да изпълня: аз я хванах
и славата е моя, моя само,
изпитай я ти сам, изобличи я;
но отсега аз вече съм свободен,
от всяко наказание избавен.

КРЕОН

Която водиш, где и как я хвана?

СТРАЖ

Погребваше трупа: това е всичко.

КРЕОН

Ти знаеш ли какво говориш сам
и колко правда има в твоите думи?

СТРАЖ

Видях я как трупа погребва,
което беше забранил. Какво
по-ясно и по-чисто?

КРЕОН

Но кажи
как я завари, как я улови!

СТРАЖ

Така се случи: щом на своя пост
се върнахме, и от мъртвеца магнахме прахта,
изплашени от твоите закани,
като го пак оставихме да се разлага,
ний седнахме на хълма срещу вятъра
вонята да избегнем — с ругатни

един към друг отпъждахме съня
от себе си и бодро се държахме.
Така стояхме ние до часа,
когато слънчевият кръг застана
насред небето, пръскайки лъчи златисти.
И изведнъж изви се бурен вихър,
небесен бич, и с прах застла полята,
обрули на дърветата листата
и затъмни небето. Зажумели,
ний чакахме да мине урагана,
от боговете ни изпратен. И когато
най-сетне той премина, ний съзряхме
приведена над трупа таз девойка
да плаче и нарежда, като птица
намерила гнездото опустяло,
без малките си, скъпи рожби.
Намерила трупа оголен пак,
с ридание кълнеше люто тя
онез, които са разпръснали пръстта.
Тогава на ръце донесе
тя суха пръст и пак покри трупа.
От меден съд кован поръси
трикратно мъртвия. Не се възпротиви
на стражите. За всичко
си призна и нищо не укри.
Признанието нейно бе за мен
и радостно, и скръбно: че избегнах
смъртта, се радвах, и скърбях — че тя,
достойната за обич, е обречена.
Но най е скъп на нас животът собствен.

КРЕОН (*към Антигона*)

Ти защо така привела си глава,
признаваш ли това, или отричаш?

АНТИГОНА

Направих го; далеч не се отричам.

КРЕОН (*към стража*)

Свободен си, върви където щеш.
От тебе падна всяка отговорност...
А ти кажи, без много уговорки,
накъсо: ти за мойто запрещение
не знаеше ли?

АНТИГОНА

Знаех — да, как не?
Навсякъде бе разгласено то.

КРЕОН

Тогаз,
как дръзна ти да, го не зачетеш?

АНТИГОНА

Не забрани това ни Зевс, нито
богинята на правдата^[1], живееща
сред богове подземни. И не мислех,
че тъй са твоите заповеди силни,
че смъртният могъл би да потъпче
законите божествени, които,
неписани, стоят незаличени:
не са от днес те, нито пък от вчера,
те вечни са — началото им кой ли знае?
От страх на смъртен волята да скърша,
не бих понесла наказание
от боговете. А че ще умра,
аз зная и без твоето решение.
Не се страхувам да умра
без време. Онзи, който като мен
в злочестини живее, нима за него
няма да е щастие смъртта?
Съдбата, дето чака, не е грозна,
но ако бях оставила без гроб
трупа на своя брат едноутробен,

би имало тогава за какво
аз да скърбя, но не за моята участ!
Ти може би си мислиш, че
безумно съм постъпила, но казвам;
безумен е — безумна кой ме счита!

ХОР

На дъщерята в нрава упорит личи
Едиповата упоритост; тя
в нещастията не отстъпва.

КРЕОН

Знай, че коравите сърца
най-лесно се пречупват; също както
най-твърдото желязо, разкалено
от огъня, ломи се и разпръсква.
Аз зная как и конят вироглав
се укротява с късичка юзда:
за подчинените такава гордост
не е прилична. И преди, когато
престъпи моите заповеди още,
тя дръзка се показва; но сега,
като извърши своето престъпление,
се хвали с него и на смях го взема —
това е втора дързост. Значи аз
не ще съм мъж, а тя ще е — ако
за своето престъпление остане
безнаказана. Дори да бъде
сестрино ми чедо и рода
най-близка — от съдба жестока пак
не ще избегне, нито пък сестра ѝ.
В туй погребение аз подозирам,
че съучастничка ще е сестра ѝ.
Повикайте я тук. По-рано я видях
залисана, без памет, там във къщи.
Душа, която в тъмнина
кове потайни замисли, наяве

издава се сама. Но ненавиждам
онез, които — в зло изобличени —
се мъчат за добро да го представят.

АНТИГОНА

От смърт за мен какво ли повече желаяш?

КРЕОН

О, нищо: с нея всичко аз постигам.

АНТИГОНА

Защо тогава още чакаш? О, как са
противни твоите думи, и противни
завинаги за мен ще бъдат, — както
такива са и моите за теб.

Каква ли слава по-добра бих имала
от тази — своя брат да погребя?

И всички тук, които днес ни слушат
се биха съгласили с мен, ако страхът
не бе сковал в мълчание устата.

Тиранът е от всички най-честит —
да върши и говори всичко има власт.

КРЕОН

От всичките чедра на Кадъм^[2], само
ти единствена тъй мислиш.

АНТИГОНА

Не!

Те също както мене мислят, но
пред теб гласът им е сподавен.

КРЕОН

Ти —

срам нямаш ли, защо не бъдеш като тях?

АНТИГОНА

Рода си да почиташ не е срам.

КРЕОН

Не беше ли твой роден брат и онзи,
на бойното поле убит?

АНТИГОНА

Да, брат,
роден от същите баща и майка.

КРЕОН

Защо тогава него безчестиш?

АНТИГОНА

Това не би го казал моят брат.

КРЕОН

Когато даже го сравниш с безчестния?

АНТИГОНА

Но не умря той негов роб, а брат.

КРЕОН

И враг на своя роден край — защитник
чийто Етеокъл бе.

АНТИГОНА

Какво от туй!
Законите в Аида са за всички.

КРЕОН

Престъпникът и праведният не са равни.

АНТИГОНА

При мъртвите това дали е тъй?!

КРЕОН

Врагът и мъртъв пак е враг.

АНТИГОНА

Но аз
не съм родена за вражда,
а за любов.

КРЕОН

Тогаз върви в Аида!
И с жажда за любов там мъртъвците
люби; аз няма да оставя —
докато жив съм, мен жена да съди.

Влиза Исмена.

ХОР

Ето на прага Исмена,
с сълзи горчиви оплаква
своята бедна сестра,
облак от скръб е засенчил
нейното чисто лице;
нейните бузи прекрасни
в огън от сълзи пламтят.

КРЕОН (*към Исмена*)

Ела, ехидно, в моите палати
примъкваш се да пиеш мойта кръв.
Не знаех аз, че крия две змии,
два врага на престола мой. Ела
и говори: признаваш ли,
че си погребвала и ти
трупа на Полиник,
или ще се преструваш на невинна?

ИСМЕНА

Това направих аз. Ако сестра ми
виновна се признава, заедно

да споделя вината искам с нея.

АНТИГОНА

Не си ти в право да споделяш: ти отрече — твоят помощ нямах аз.

ИСМЕНА

В нещастие като те виждам, аз не се страхувам с теб да бъда.

АНТИГОНА

Аида знае само моите другари и сенките на мъртвите. Презирам на думи само който ме обича.

ИСМЕНА

Не ме презирай, сестро; заедно желая да умрем, когато вече изпълнила съм длъжността си към мъртвеца.

АНТИГОНА

Не си достойна с мене да умреш. Сама да съм в смъртта аз искам.

ИСМЕНА

Защо ми е без тебе тоз живот?

АНТИГОНА

Креон попитай: неговата воля тачиш ти.

ИСМЕНА

Каква ли полза имаш,
Когато тъй ме унизяваш?

АНТИГОНА

Присмивам ти се, но със скръб голяма.

ИСМЕНА

С какво ли друго мога аз да ти помогна?

АНТИГОНА

За себе си грижи се: аз не ти завиждам
И не желая твоето участие.

ИСМЕНА

Злочеста аз! Съдбата ти не мога
да споделя!

АНТИГОНА

Избра си да живееш,
аз пък — да умра.

ИСМЕНА

Не те ли молих аз...

АНТИГОНА

За мъдра ти се мислеше, ала такава
съм аз — пред тези, що ги няма вече.

ИСМЕНА

Но ние с теб сме заедно виновни.

АНТИГОНА:

Живей, отдавна вече аз съм мъртва,
обичана единствено от мъртви.

КРЕОН

И двете са безумни, виждам аз:
едната е така родена, другата
сега изгубва своя разум.

ИСМЕНА

Душата се променя от страдание

и всичко е така нетрайно.

КРЕОН *(насмешливо)*

Поне у теб — как инак би желала да споделиш на лошите съдбата!

ИСМЕНА

Как бих могла без нея да живея?

КРЕОН

Не говори за нея:
сред живите я няма вече.

ИСМЕНА

Как? Уби
невестата на своя син?

КРЕОН

Достатъчно
жени и други има: за орача
безкрайни са нивята плодородни.

ИСМЕНА

Девойка като нея няма друга.

КРЕОН

За своя син не искам аз такава
жена порочна.

АНТИГОНА

Мили мой, Хемоне!
Как те безчести самият твой баща!

КРЕОН

О, махай се, не искам аз да чувам
за тебе и за твоята любов!

ХОР

Ще разделиш ли своя син
от таз, която той обича?

КРЕОН

Смъртта ще ги разлъчи.

ИСМЕНА

Ще умре —
спасение за нея няма!

КРЕОН

Тя ще умре — за теб, за мен, за всички!
От тук ги изведете, роби,
в затвора ги добре пазете —
не трябва да ги виждат, нито да излизат,
защото всеки гледа да избяга,
когато мечът е увиснал над главата.

Робите отвеждат Исмена и Антигона.

[1] Богинята на правдата — Дика (Дике), дъщеря на Зевс и Темида. ↑

[2] Кадмейци, т.е. потомци на Кадъм, се наричали тиванците, по името на Кадъм, основателя на града. ↑

ВТОРИ СТАЗИМ

ХОР

ПЪРВА СТРОФА

Щастливци са, които нещастие не знаят!
Горко на тез, които ги постигне
проклятие от боговете — бедата
от род на род ще се предава.
Гонени от бурите тракийски
сред тъмните подводни бездни,
надигат се вълни, изравят пясък черен
и с рев засипват бреговете с него.

ПЪРВА АНТИСТРОФА

Още отколе в дома Лабдакидов^[1]
всекиго стига нещастие грозно —
първия прадед и сетния внук.
Бог ги безжалостен гони и отдих не дава.
Само един от дома на Едип
крехка си вяра опази;
грее сега тя
с лъчи от надежда... Но вече и тебе
с кървавий сърп те поженват, о, жертво.

ВТОРА СТРОФА

Може ли човешка гордост,
Зевсе Гръмовержец,
твойта мощ да надделее?
Ти един се не поддаваш
на съня, що все оборва
на времето потока:

вечно млад и вечно силен,
на Олимп светлосияен
с вечен блясък ти сияеш!
Ние — бедни, слаби
и преди, и днес,
и утре — под властта сме
на един закон:
с него непричастно
няма нищо, нищо!

ВТОРА АНТИСТРОФА

О, примамлива надежда —
майка на тъги —
ни увлича, като слъгва
лекокрилите желания,
и неопитните води
към смъртта, когато мислят,
че отиват те към слава
и словата на мъдреца
вечно паметни остават:
бог кога желае
злото на човека,
то му се представя
за добро —
тогаз спасение
няма от погибел.

[1] ... в дома Лабдакидов... — от името на Лабдак, цар на Тива, внук на Кадъм. Софокъл споделя възгледа за родовото проклятие, което споделя не само непосредственият извършител на престъпно деяние, но и лично невинните негови потомци. ↑

ТРЕТИ ЕПИЗОД

Отдалеч се показва Хемон.

ХОР

Царю, ето го Хемон,
твоят син последен.
Той дали не иде
в скръб за Антигона,
негова невяста,
да оплаква свойто брачно,
изгубено ложе?

КРЕОН

И без гадател ние по-добре
ще го узнаем. Сетната присъда
след като чу за своята невяста,
ти с гняв ли дойде, синко, при баща си?
Или каквото ний да сме решили,
за тебе пак ще бъдем драги?

ХЕМОН

Татко,
аз твой съм. Твоите праведни съвети
ме ръководят, аз по тях и следвам.
Какъв по-ценен брак за мен от онзи,
във който ти си мой наставник.

КРЕОН

Тъй,
мой синко, трябва всякога да мислиш,
пред всичко имай бащината воля.

Ако възнасят хората молби
към боговете за чада послушни,
то то е на врага да въздадат те
за злото зло, и също кат баща си
приятел с почест да посрещат.
А онзи, който в своите чада
поддръжка няма, за него
ще рекат, че е обречен
на мъки и на присмехи от враговете.
Пази, мой синко, своя разум от
съблазни женски, и помни: жената,
с коя живот и ложе ще делиш,
щом зла е, то и нейните обятия
противни са. Каква по-лоша язва
от зъл другар — и от такваз девойка,
като от враг ти отвърни се; нека
в Аида дири тя съпруг достоен,
той като тя, една от целий град,
на мойта заповед не подчини се.
Но пред града лъжец
не ще да бъда аз: тя ще умре!
И нека моли се на Зевса, покровител
на родството; защото, ако аз
във своя дом нехайство не прощавам,
то още повече не бих простил на чужди.
В дома си който е добър, в града
за справедлив почита се. Но онзи,
законите престъпно който тъпче
и над властта налага своята воля,
да не очаква моята похвала.
Държавният глава, щом е избран,
за всяко нещо трябва да се слуша:
в голямо, в малко, в право и в неправо,
и тоз избраник, казвам го направо,
от своя дълг не ще се отклони;
сред вихъра на битките безстрашен
и мъжествен ще стои на своя пост,

като на стража пред честта и верността.
От безначалието няма по-ужасно:
то заразява градове, съсипва
къщи. Разпръсква в бой войски! Една
покорността народите спасява,
реда поддържа с разум и пред
женските омаи не отстъпва.
Ако ще паднеш, като мъж падни,
и от жена по-слаб не се показвай.

ХОР

Ако ума ни старост не е взела,
то струват ни се твоите думи прави.

ХЕМОН

От всичките блага, които боговете
са ни дали, разумът най-висш е, татко!
Не знам, нито пък мога аз да кажа,
че ти не казваш право: но дали,
в подобен случай всякога гласът
на другите не е по-прав? И аз
съм в положение да зная повече
какво за теб говорят или правят,
и връз кого се хули сипят. Твойто
присъствие на всички вдъхва страх,
пред теб не смее никой да изкаже
за тебе думи неприятни. Но
аз чувам как потайно из града
окайват на девойката съдбата —
и за постъпка славна как безславно
умира най-достойна от жените.
Нима онази, своя брат убит
в сражение без гроб що не остави
на псета и на хищни птици плячка,
по-бляскава награда не заслужава?
Такваз потайна носи се мътва.
За мене, татко, скъпа преди всичко

е честта ти. Наистина, каква
чест по-достойна има за чедата
от щастието бащино, тъй както
и теглото за него? Затова,
ти не мисли, че само твоите думи
са истинни — а другото лъжа е.
Знай, разумен който сам се мисли
и отрицава у другите
език и знания, той сам е пуст.
И даже най мъдрец да е човек,
не срам е още нещо да научи,
пред истината да не е упорен...
Виж тези гъвкави дървета над брега,
когато буйният порой ги налети —
привеждат се и скланят своите вейки;
онез, що се възправят непреклонно,
изтръгнати от корен често биват.
И лодката с разперени платна,
която срещу вятъра върви,
подмятат я, разбиват я вълните.
Смири гнева си, отстъпи! Макар
и млад, бих могъл свойто мнение
да кажа: най-доброто е човек
да знае всичко; но понеже
обикновено тъй не е, добре е
ако се вслушваме и в чуждите съвети.

ХОР

О, царю! Ако говори вярно той,
послушай го. И ти баща си слушай.
И двамата говорите добре.

КРЕОН

На тез години аз нима ще вземам
от децата ум?

ХЕМОН

Та какво от туй?
Не възрастта се гледа, а делата.

КРЕОН

Престъпните дела ли да почитам?

ХЕМОН

Не казвам аз да се въздава почит
на злините.

КРЕОН

А нима не страда тя
от болестта на злото?

ХЕМОН

Инак мислят
тиванците, съгражданите всички.

КРЕОН

Градът на мен не е ли подчинен?

ХЕМОН

Ти заговори сам като дете.

КРЕОН

Над таз земя не съм ли аз властител?

ХЕМОН

Принадлежи свободната земя
на всички.

КРЕОН

Как, нима градът не е
на онзи, който има власт над него?

ХЕМОН

О, как чудесно би царувал ти

над пустата земя!

КРЕОН (*насмешливо*)

Как храбро той
воюва за жена!

ХЕМОН

Когато сам си ти като жена,
за тебе трябва да се грижа.

КРЕОН

Как?
Въставаш ти, негодник, връз баща си?

ХЕМОН

Грешиш ти против правдата.

КРЕОН

Греша,
защото искам уважение
на своята власт?

ХЕМОН

Грешиш, когато ти
божественият закон не уважаваш.

КРЕОН

О, слабодушний робе на жена!

ХЕМОН

Но роб на низки чувства аз не съм.

КРЕОН

Нима не са за нея всички твои думи?

ХЕМОН

За твойта чест, за мене и за всички
подземни богове.

КРЕОН

Жена — не се
надявай да я имаш вече ти.

ХЕМОН

Когато тя умре — и друг със нея
ще умре.

КРЕОН

Ти смееш да заплашваш!

ХЕМОН

Безумни думи само гдето има.
Защо да те заплашвам?

КРЕОН

Знай, за думите си
ще се каеш, и безумни сам
ще наречеш.

ХЕМОН

Нарекъл бих те аз
безразумен, баща да ми не беше.

КРЕОН

Роб на жена, да хулиш престани!

ХЕМОН

Говориш ти, а отговор не искаш.

КРЕОН

Нали така? Тогава знай, кълна се
в Олимп: не радост тебе те очаква
за твоите хули. Доведете тук

престъпницата горда — пред очите
на нейния жених тя да умре.

ХЕМОН

Не, само не пред мене. Няма тя
в мое присъствие да умре:
очите ти не ще ме видят вече.
Безумствай, но само пред онези,
които искат да те слушат.

Излиза.

ХОР

Царю,
излезе гневен той. А безнадеждност
в едно сърце тъй младо вдъхва страх.

КРЕОН

Да прави щото иска; и да може
повече, отколкото на смъртните е позволено,
пак няма той от смърт да ги спаси!

ХОР

Нима и двете мислиш да погубиш?

КРЕОН

Ти имаш право: няма да погубя
оназ, която до трупа се не докосна.

ХОР

За другата каква смърт отреди?

КРЕОН

Аз ще поръчам да я отведат
в пустинята, където
човешки крак не стъпва. Жива там

ще я зароя в пещера подземна;
ще ѝ оставя само толкова храна, та
смъртта ѝ да не оскверни града ни.

Излиза.

ТРЕТИ СТАЗИМ

ХОР

СТРОФА

Ерос, бог непобедим!
Ти, що властваш над всички
земни властелини, който
нежните ланити пазиш
и на всякоя девойка;
ти, морета що прелиташ,
и в свърталищата влизаш
на самотните сираци,
от теб никой не избягва —
ни безсмъртен, ни човек.
И безумство обладава
победените от тебе.

АНТИСТРОФА

Ти увличаш във неправда
праведни сърца, за тяхна
пагуба и грозна чест;
в мирните семейства носиш
крамоли и разпри. Само
погледа невинен на девойка
под отпуснати ресници
над законите най-святи
и божествени сияе —
а над нас богиня
Афродита, вечно млада
за препятствия световни
никакви не ще да знае.

ЧЕТВЪРТИ ЕПИЗОД

Отдалеч се появява Антигона, водена от стража.

ХОР

Волята на царя днешна
тук пред гледката печална,
аз самият наруших.
Как сълзите си да скрия,
като виждам да отива
Антигона в тоя час
не към брачен одър драг,
а към мъртвите покои.

ПЪРВА СТРОФА

АНТИГОНА

Гледайте, граждани, днес за последен
път аз пътувам и гледам последно
светлия вечерен свят.
Слънцето няма аз вече да видя:
води ме мрачния Аид неотстъпно
на Ахерон^[1] към брега.
На Хименея^[2] честта ми убегна,
сватбена песен аз няма да чуя —
мой е съпруг Ахерон.

ХОР

Вечна слава ти постигна,
и при мъртвите отиваш
не отвличена от болест,
ни пронизана от вражи меч,
а единствена от всички живи

волна, жива и свободна
в Аида ти отиваш,
със деня, при младини.

ПЪРВА АНТИСТРОФА

АНТИГОНА

Там на високия връх на Сипила,
в камък превърна скръбта Ниобея^[3]:
като листа от бръшлян,
около нея нараснаха камъни...
сняг я затрупва и дъжд я облива,
тя неподвижно стои —
лее в безмълвие сълзи поройни...
— Днес и за мене пригответи съдбата
подобна на нейната смърт.

ХОР

Тя богиня бе родена,
а пък ний сме смъртни рожби,
человечески чада;
но на онзи, що умира,
всякога е позволено
с богове да се равни.

ВТОРА СТРОФА

АНТИГОНА

Смейте се вие... Защо ме, нещастна,
вий оскърбявате? Още съм жива,
с волята божия аз.
Извор диркейски, честити граждани,
Тива прекрасна с безброй колесници,
вий сте свидетели как
неоплакана аз от другарки —
невинна отивам в земята,
в новоизровения гроб;
и в тоз нечуван гроб

сама ще остана аз,
ни мъртва между мъртви,
ни жива сред живи.

ХОР

С гордост устреми се
ти на справедливостта
към блесналия трон.
Чадо, ти защо се
спря, разколебана?
Види се, изкупваш
бащин някой грях!

ВТОРА АНТИСТРОФА

АНТИГОНА

С вашите думи разравяте вие
в мойта душа най-горчивите рани;
о, не напомняйте вий
за злата съдба на баща ми,
грозната чест на дома Лабдакидов,
и пагубния му брак,
майка и син, що на ложе престъпно
сведе, та мене родиха — безбрачна
днес да отида при тях.
Братко мой, и твоят
съюз бе нещастен^[4]
и умря ти напразно,
моите дни покосил.

ХОР

То е благочестие
мъртвите да тачиш;
но онез, що власт
имат — на властта им
ти бъди покорна...
Само твоята гордост
те погубва днес.

АНТИГОНА

Сетен път пътувам днес
без другари и безбрачна,
неоплакана от никой.
Няма вече да видя, клета,
слънчевия лик свещен!
Няма с сълзи на очи
никой мен да пожалее.

Креон излиза от двореца.

КРЕОН

Вие знайте ли — с стенание и плач
престъпникът да може си помага,
той нивга няма да ги прекрати.
Водете я тогава вий по-скоро,
и както ви казах, я затворете
в подземната тъмница, и сама
я оставете тамо да умре,
или ако тя трябва да умре,
заровена в гроб, жива да остане.

АНТИГОНА

О, гроб подземен, вечен мой приют,
чертог мой брачен! Там отивам аз,
где сенки толкоз мили зарад мен
прибрала е при себе Персефона^[5]!
Днес слизам аз, последна между тях
и най-злочеста, но в сърце с надежда,
че там ще ме посрещнете със радост
ти, татко мой, и нежна моя майко,
и мили братко. С молитви аз,
след вашта смърт телата ви обмивах,
със почит ви редях и възлияния
извършвах аз над гробовете ваши;

а днес на смърт отивам аз, защото
на Полиник тялото погребях.
Това не бих направила за своите
чада, ако сама била бих майка,
нито за своя мъж, като съпруга,
щях да постъпя против вашта воля,
о, граждани. А пък защо ли?
Мъртъв мъж бих заменила с друг,
и с други бих добила пак деца,
да бяха те умрели — ала брат,
кой би ми брата дал, когато
и майка ми отиде, и баща ми
там, откъдето няма връщане назад?
Теб най-вече почитах, и затова
осъди ме жестоко, мили мой.
Той днес на робите поръча
във гроб да ме насила отвлекат
бездетна и незнаеща любов,
на сладости съпружески незнайна,
на майчината радост чужда.
Злочеста, без другари, както виждаш,
отива в гроба твоята сестра,
отива жива между мъртъвците.
Какъв закон божествен не зачетох?
Злочеста аз, защо ли вдигам поглед
към боговете? И кого от тях
за помощ викам? Гина си безчестна,
макар че там въздадох благочестие!
Ако ли волята на боговете
е в мнението общо — то тогава
признавам се страдающа виновно;
ако ли пък са моите съдии
виновни — там не бих желала аз
от мене по-ужасно да страдаят!

ХОР

Все тези бурни чувства

душата ѝ вълнуват.

КРЕОН (*към стражите*)

Да не докара сълзи тази буря
на тези, що се бавят да я водят!

АНТИГОНА

Тези думи бърз вестител на смъртта са.

КРЕОН (*към хора*)

Напразно ти се не надявай; няма
тя от смъртта да се спаси.

АНТИГОНА

Умирам,
о, бащин дом, о, родни богове!
Свърши се всичко вече.
Стареи тивански, вижте как
последна от дома
на ваший цар върви на смърт
за свойто благочестие.

Стражите извеждат Антигона.

[1] Ахерон — една от реките в подземното царство. ↑

[2] Хименей — син на бог Аполон и музата Калиопа, божество — олицетворение на сватбената песен. ↑

[3] Ниоба (Ниобея) — дъщеря на фригийския цар Тантал. Била горда със своите четиринадесет деца и не скривала гордостта си пред Латона, която родила само Аполон и Артемида. Аполон и Артемида отмъстили на Ниоба, като убили всичките ѝ синове и дъщери. Самата Ниоба боговете превърнали в плачещ камък. ↑

[4] Антигона смята за причина за своята смърт брака на Полиник. Полиник се оженил за дъщерята на аргоския цар Адраст. Последица от този брак е участието му в похода срещу Тива и неговата смърт. Смъртта на Полиник задължава Антигона да изпълни

„свещения дълг“ — погребението на мъртвия брат. Тя изпълнява дълга си, но е осъдена на смърт. ↑

[5] Персефона — богиня на плодородието; царица на подземния свят и на сенките на мъртвите, дъщеря Зевс и Деметра. ↑

ЧЕТВЪРТИ СТАЗИМ

ХОР

ПЪРВА АНТИСТРОФА

Така от небесния свят бе лишена
Даная^[1] във медна тъмница:
макар че от славна рода, тя загина
в гробница подобна запряна.
При все че и Зевс сам при нея низхожда
любовно, в дъжд златен превърнат,
грозна е, мощна, съдбата:
ни богатство, ни твърдини,
ни войска, нито в морето
черни кораби люляни
не избавят, не спасяват!

ВТОРА АНТИСТРОФА

Така Дионис в пещерата затвори
Дриантовий син^[2] непокорен,
едонския цар, за безумна му гордост;
тъй всяко безумство изчезва:
пред силата божия гневът се смирява
в безсилната гръд чловешка.
Той се разкая, че Бакхус
оскърби с горди думи;
от вакханките, че грабна
факлите и наскърби
музите, богини нежни.

ВТОРА СТРОФА

Там, гдето се виждат скалите Киански,

от бурно море разделени,
на Босфорски бряг Салмидес, непристъпен
там властва Арес, безпощадния.
Нечакана смърт и ужасна постигна
двоица Финееви сина:
мащеха злобна извади
очите им там със вретено
и своите ръце с кръв обагри.
Тъй в миг и навеки угасна
божия свят зарад тях.^[3]

ВТОРА АНТИСТРОФА

Нещастници, в скърби оплакваха там
съдбата на своята майка,
от древния царствен род Ерехтеев^[4];
Борей^[5] в пещерите далечни
я нея отхрани, отгледа грижовно
и с своите бури погубва.
От вихрен кон по-бърза
тя побягна в горите
непристъпни, — но и там
нея Парките^[6] стигнаха,
както всички ни, мое чедо.

[1] Даная — дъщеря на аргоския цар Акризий. На Акризий било предсказано, че ще умре от ръката на своя внук, който ще му роди Даная. Затова той я затворил в медна кула. Но Зевс проникнал при нея във вид на златен дъжд. Даная родила от него героя Персей, който убил дядо си. ↑

[2] Има се предвид Ликург, син на Дриант, митичен цар на тракийското племе едони. Той се възпротивил на въвеждането на култа към Бакх в своята страна, разгонил спътничките на бога — вакханките, а него хвърлил в морето. Наредил да изсекат всички лози. Бакх наказал със слепота Ликург, който посякъл своя син, защото го помислил за лоза. ↑

[3] Хорът има предвид историята на Клеопатра, дъщеря на северния вятър Борей, и нейните синове. Клеопатра била омъжена за Финей, цар на тракийския град Салмидес. Родила му двама сина — Плексип и Пандион. По-късно Финей за оженил за Идея и хвърлял Клеопатра в тъмница. Според една версия на преданието той сам, подбуден от Идея, ослепил синовете си. Според друга, която приема и Софокъл, Идея избола очите на Плексип и Пандион със совалка. ↑

[4] Ерихтей (или Ерихтоний) — древен атически герой, цар на Атина, син на Хефест и Гея. ↑

[5] Борей — бог на северния вятър. ↑

[6] Парки — латинското наименование на мойрите, трите сестри старици, дъщери на Нощта и богини на съдбата ↑

ПЕТИ ЕПИЗОД

Влиза прорицателят Тирезий, воден от дете.

ТИРЕЗИЙ

Старей тивански, ний вървиме двама.
Но гледа сал единият от нас:
че слепият не може без водач.

КРЕОН

Що има ново, драги ми Тирезий?

ТИРЕЗИЙ

Ще ти обадя: само слушай ти.

КРЕОН

Не съм отхвърлял твоите съвети,
поне до днес.

ТИРЕЗИЙ

До днес честито
държавния ни кораб управляваш.

КРЕОН

И много аз на теб дължа.

ТИРЕЗИЙ

Но знай,
че твойто щастие бедата застрашава.

КРЕОН

Що има? Твоите думи ме смущават.

ТИРЕЗИЙ

Ще разбереш ти всичко, щом ти кажа
предвестите на моето изкуство.
Аз бях в свърталището, гдето
предвестниците-птици се събират,
и чух зловец и гневен писък — с крила
една се с друга биеха и скубеха
те яростно там своята перушина.
Обзет от ужас, мъртвите от тях
на жертвеника турих аз — и пламък
не се въззе над него; разтопена
маста им се изкапа в пепелта,
с цвъртение и дим. И злъч се пръсна
по въздуха: оголените кости
разтлеяха. Това са предвещания
зловещи — тях каза ми ги отрокът:
той води мен, а аз народа водя.
О, царю, знай — за твоята присъда
тез ужаси града ни сполетяха.
По храмове, по домове, навред
разнесоха месата на убития
Едипов син и птиците, и псетата.
И затова ни нашите молитви,
ни жертви боговете ни приемат,
ни жертвен дим. И благовестен звук
не дават вече птиците, напитки
с кръв от тялото на падналия мъж.
Мисли за туй, мой синко! Всички ний
грешим — така на смъртните е отредено.
Ала сгрешилия човек не е безумен,
нито нещастен — ако напразно
не упорства, и се покае за греха си;
упорството невежество показва.
Към мъртвия бъди ти милостив,
на падналия не мъсти. Каква ли слава
над мъртвия да се погавриш, синко?
А да послушаш благ един съвет

приятно е, щом полза носи той.

КРЕОН

О, старче, аз единствен съм целта
против когото в сговор мятате
стрели. Сами гадателите мен
не пощадиха; моите роднини
на врага ме продадоха с измяна...
О, радвайте се, сбирайте имот,
индийско злато и янтар от Сарди^[1];
но чрез това вий няма да сдобие
гроб за трупа. Не, дори орлите
Зевсови да отнесат от
кървавата плячка на трупа до неговия трон,
не се боя от таз нечистота
и няма да позволя погребение;
защото знам, че с нищо боговете
да оскверни не може човек.
Най-хитрият от смъртните, Тирезий,
на срамно се падение излага.
С подкупна цел кога се предаде,
на недостойни и лъжливи думи.

ТИРЕЗИЙ

Уви! Разбира ли, замисля ли се някой...

КРЕОН

Как? Какво
тез твои празни думи означават?

ТИРЕЗИЙ

... какво съкровище е разумът
за всички.

КРЕОН

Това е вярно.
Както и че безразсъдството е висше зло.

ТИРЕЗИЙ

Това е злото, в теб което дреме.

КРЕОН

Не искам аз с обида да отвърщам,
гадателю, на теб.

ТИРЕЗИЙ

Но правиш го. Пророческите думи
нали сам ти подкупни назова?

КРЕОН

Гадателите за пари са жадни.

ТИРЕЗИЙ

А всичките тирани пък обичат
безчестно да печелят.

КРЕОН

Ти знаеш ли, така като говориш,
че си пред своите господари?

ТИРЕЗИЙ

Знам
кому дължиш, че ти спаси града!

КРЕОН

Изкусен си гадател, но другар
и на лъжата.

ТИРЕЗИЙ

С това ще ме принудиш
да изкажа тайната, в душата ми
запазена до днес.

КРЕОН

Говори.
Но подкупът чрез твоите слова
да не говори.

ТИРЕЗИЙ

Мислиш ли, че аз до днес
съм само лъгал?

КРЕОН

Не ще разклатиш моето решение.

ТИРЕЗИЙ

Тогавата знай: не много пъти още
на слънцето кръгът ще се обърне,
и смърт един от твоите любими,
ще покоси — отмъщение ще бъде
туй от онез, кои ги няма вече.
Защото хвърли във Аида ти
обречената на живот душа
и я зарови жива в гроб; защото
мъртвеца от приют лиши последен,
обезчести трупа му; извърши
онова, което не е властен
ни човек, ни бог да го направи;
за наказание, грозните Еринии^[2],
Аида и небето що владеят,
час сгоден пазят да ти отмъстят
и мъки мъките ще следват.
Сега ще назовеш ли пак подкупни
пророческите думи? Близко час е
и ще изпълнят твоя дом стенания
и плач. Ще се надигнат градове,
в които пси и птици са развлекли
от трупа непогребани меса
и с неговия дух са осквернили
домашните огнища. А стрелите,
събудени от твоите поругания,

аз гневно мятам в твоето сърце:
ръката ми е вярна и летят
те пряко към целта — за теб
отърване няма!... У дома
да си вървим, дете, и нека той
на младите да вади своя гняв;
да си вървим по-скоро: ще научи
как пред съдбата гордостта си ще смири.

Излиза.

ХОР

О, царю, гневен си замина той,
като остави грозни предсказания!
А откогато времето мени
от черна бяла моята коса,
не помня той лъжовно предсказание
да е изричал.

КРЕОН

Както ти, уви,
знам това и аз. И сърцето ми
в смущение трепери — да отстъпя
боя се, а да следвам — още повече!

ХОР

Креон, Менойкеев син, бъди разумен.

КРЕОН

Какво да правя? Казвай, аз ще слушам.

ХОР

Невинната от гибел избави,
и за мъртвеца гроб създай.

КРЕОН

Да отстъпя,
съветваш ме, уви, и аз прекланям:
необходимост на това ме кара.

ХОР

Побързай, и заради себе си
за тях се погрижи.

КРЕОН

Ето ме, отивам.
По-бързо, роби, тичайте насам,
и вие, с трнокопите, по-скоро
побързайте към хълма там, отдалечен,
самичък аз в тъмница я затворих
и своята присъда сам отменям,
като ѝ връщам свободата. Кой знае
дали най-мъдро е да се живее
като пазител на престижа на закона.

[1] ... *индийско злато и янтар от Сарди...* — в древността Индия била прочута с несметните си богатства; Сарди е столицата на Лидия, царството на баснословно богатия Крез. ↑

[2] Еринии — богини на възмездието, обитателки на подземния свят. ↑

ПЕТИ СТАЗИМ

ХОР

ПЪРВА СТРОФА

Ти, под много имена^[1]
когото всички славят — гордост
на кадмейската девица^[2],
син на Зевса Гръмовержец,
Дионисий, покровител
на полята италиийски,
на долини елевзийски,
за Деметрини^[3] тайнства
гдето идват вси народи, —
Бакхус, в Тива що живееш,
родината на вакханки.
Над Исменовия извор,
тамо, где посени бяха
драконските грозни зъби.^[4]

ПЪРВА АНТИСТРОФА

Бакхус, който там седиш
със сияен ореол
на скалата двоевърха^[5],
във вакхически игри
корикийските нимфи бродят
покрай извора касталски;
ти, що от гората Низа,
със бръшлян зелен обвита
и обкичена с лозя,
слизаш с хор свещени химни
долу в улици тивански,

град от тебе най-обичан,
заедно със своята майка,
поражена от гърма.

ВТОРА СТРОФА

Днес, когато градът страда
от жестоко зло, ела,
като минеш склонове парнаски,
чрез вълните морски, чрез проливи,
в спасителен бяг.

ВТОРА АНТИСТРОФА

Ти, водач на хора звезден,
със възторжения сонм
деви Бакха славещи всенощно
с песни, с танци — бог всерадостен,
ела при нас!

[1] ... *под много имена / когото всички славят...* — има се предвид Дионис, който наистина имал много имена и прозвища: Бромий, Евий, Якх, Дитирамб, Бакх (Бакхус) и др. ↑

[2] ... *кадмейската девица* — Семела, дъщеря на Кадъм и майка на Бакх. ↑

[3] Деметра — богиня на плодородието и земеделието, покровителка на брака. Дъщеря на Кронос и Рея. ↑

[4] ... *тамо, где посени бяха / драконските грозни зъби* — според легендата Кадъм, основателят на Тива, трябвало да се бори с един дракон. Кадъм убил дракона и следвайки съвет на Атина, заровил зъбите му в земята. От драконовите зъби израсли първите жители на Тива. ↑

[5] ... *скалата двоевърха* — планината Парнас, където се намирала Корикската пещера. Пещерата била обитавана от нимфи, които участвали във вакхическите празненства. ↑

ЕКЗОД

Влиза вестител.

ВЕСТИТЕЛ

Съграждани на Кадма, Амфиона^[1],
живущи в светлите чертози,
на смъртните животът е такъв,
че аз не мога, той догдето трае,
да го възхвалям, ни пък укорявам:
защото по прищявка на съдбата
към щастие той ту ни възвишава,
ту пак в нещастие низвергва. Няма
гадател, който би ни предвещал
каква съдба ни в бъдеще очаква.
Креон, града от гибел що спаси,
и с власт дарен, за завист бе достоен.
А днеска всичко в прах изчезна. Живи
са мъртъвци за мен онез, които
на щастията радостта изгубват
завинаги. Богатство и величие,
и сила имай: липсва ли ти радост,
каквато имаш — всичко сянка е от дим.

ХОР

Каква ти вест нещастна носиш пак
за царя наш?

ВЕСТИТЕЛ

Умряха вече те,
а за смъртта виновникът е жив.

ХОР

Виновен кой е, мъртвите кои са?
Ти отговори.

ВЕСТИТЕЛ

Хемон го няма вече: той умря
от своята ръка.

ХОР

От своята ли,
или от ръката на баща си?

ВЕСТИТЕЛ

Сам
той с ръката си се умъртви,
в гняв към баща си, заради смъртта
на Антигона.

ХОР

Сбъдват се, уви,
на стареца пророческите думи.

ВЕСТИТЕЛ

Щом това се сбъдна, и за друго
вече трябва да се мисли.

ХОР

Виждам аз
да иде тук злочеста Евридика,
жената на Креон. За своя син
дали е чула тя, или случайно
из своите чертози е излязла?

Влиза Евридика.

ЕВРИДИКА

Съграждани, чух разговора ви,

когато аз из храма на Палада
излизах. Тъкмо портите отварях,
когато за семейното нещастие
вест до слуха ми долетя. В несвят
аз паднах на слугините в ръцете.
Каквато ще да бъде тази вест,
подробно вий кажете ми я пак.
Достатъчно съм патила и мога
да изслушам всичко.

ВЕСТИТЕЛ

Всичко ще ти кажа,
царице, нищо да укривя няма.
Защо да лъжа, когато подир миг
ти правдата ужасна ще узнаеш,
и по-ужасна още след измама.
Съпруга ти аз придружавах горе
чак до високий хълм, на Полиника
где тлей трупът, от псета разпокъсан.
След като се молихме ний там на
Хеката^[2] и Плутон^[3] да притъпят
гнева си, и на трупа останките
обмихме, съчки току-що набрани
накладохме и трупа изгорихме
над тях, и там издигнахме му гроб
от родна пръст — а после в брачный трем
на младата невяста под земята
побързахме, там гдето ни Плутон
очакваше. Един от нас дочу
изпод земята вик сподавен. Той
побърза на Креона да обади.
Креон се спря пред пещерата там
й чу плачевни думи: „О, злочестий аз!“
Покъртено, с въздишка промълви:
„Не е ли туй най-грозното“ нещастие,
което си приготвих сам? Достигна
до слуха ми гласът на моя син.

По-скоро вий, що идете след мен?
При пещерата тичайте и вижте;
като свалите плочата надгробна:
Хемон това дали е, или аз
от боговете съм измамен. Бързо
изпълнихме ний неговите думи.
И в пещерната глъбина видяхме
обесената Антигона да виси
на тънка връв от своите одежди.
В обятията си трупа прегърнал,
оплакваше той своята невеста
без време тъй отвлечена в Аида,
жестокостта си бащина, и своя
брак злочест. Креон, като видя
сина си, до него приближи:
„Нещастнико, къде си? Какво направи ти;
и на каква съдба си се обрекъл?
Излез оттука, моля те излез!“
Но мълком той в баща си впери поглед
с презрение и своя меч двуостър
измъкна. Царят плахо от удара
се отклони и вѳн избяга. Гневен,
нещастният, тогава своя меч
към себе си обърна — и прониза
гърдите си: но още във съзнание
прегърна той с треперещи ръце
трупа на своята мила — тежко дишащ,
опръска той с горещата си кръв
на Антигона бледните ланити.
При трупа падна труп. Тъй стана
в чертога на Плутона брака им
злочест: разбрахме всички, че прибързаността
най-пагубна от всичките злини е.

Евридика бързо излиза.

ХОР

Що значи туй? Царицата изчезна,
без да пророни дума.

ВЕСТИТЕЛ

Смутен и аз съм. Ще ми се да вярвам,
че тя избяга в нашето присъствие
да не оплаква своя син злочест;
но вътре, тя в палатите отиде,
с робините си да оплаква
семеината беда. За жена
тъй мъдра няма що да се боим.

ХОР

Не зная... Но в беда еднакъв
знак недобър е както безутешния им плач,
така и мрачното безмълвие.

ВЕСТИТЕЛ

В палатите ще се промъкна аз,
и ще узная дали в душата си тя
не таи нещо пагубно за себе.
Ти имаш право, че мълчанието
понякога е по-злокобно.

Вестителят излиза.

ХОР

Ето и самия цар. Той носи в своите ръце
трупа на своето нещастие.
Неговото тежко злощастие се крие
не в престъпление на други,
а в слепотата му единствено.

Влиза Креон, носещ на ръце мъртвия си син.

ПЪРВА СТРОФА

КРЕОН

Уви, жестоко заблуждение
на угнетения ми дух — убиец!
Баща и син — убиец и убит!
Тежко на мен! Умря
ти, синко мой, без време —
не твоята непредпазливост, а моята уби те!...

ХОР

Видя ти правдата, уви! Но твърде късно.

КРЕОН

Очи ми отвори бедата, уви! Порази ме
с отровна стрелба, отмъстителний бог, затъми
разума мой,
и в път ме увлече на грозна жестокост,
и моето щастие стъпка по пътя.
Как са безцелни
животът човешки, трудът ни на смъртни!

Влиза слугата.

СЛУГА

О, царю, на всичките нещастия
днес ти си властелин; на ръце
едните носиш, а други те очакват
там, в палата.

КРЕОН

Нима и още по-ужасно
нещастие за мене има?
Какво ли изпитание ме чака още?

СЛУГА

Жена ти, майката на твоя син
я няма вече — и тя се с меч прониза.

ПЪРВА АНТИСТРОФА

КРЕОН

Плутон безпощадний, защо ми ти всичко, о, всичко
най-мило отне? И ти, вестоносец, каква бе ужасна
твоята реч?

Мъртвецът с последен удар довърши...

Какво каза? Как? Нима и това

доживях —

смъртта на жена ми след смъртта на сина ми?

ХОР

Сам погледни: трупът на Евридика.

Внасят трупа на Евридика.

КРЕОН

Виждам, о, виждам нещастие ново!

Какво ли ме още очаква?

В ръцете ми

скъпий ми син издъхна; а и други

труп пред очите ми... О, синко мой клет,

майко клета!

СЛУГА

Тя пред олтара падна поразена

и склопи очи, който смъртна сянка

бе покрила е креп отдавна;

от плача за възславената смърт

на Мегарей^[4] и клетия Хемон

тя призова на твоята глава

да падне мъст — за синовата смърт.

ВТОРА СТРОФА

КРЕОН

Тежко, тежко на мен!

От ужас аз треперя...
О, няма ли накрая някой
двуостър меч и в мене да забие?
Нямат край
нещастията мои!

СЛУГА

При смъртния си час тя тебе обвини
за тази двойна смърт.

КРЕОН

Как, няма
по своя воля
своите дни прекъсна?

СЛУГА

Двуостър меч тя в своята гръд заби,
Когато чу за страшната съдба на своя син.

КРЕОН

Тежко, тежко на мен —
виновникът единствен!
О, вярно е — убих я аз!
По-скоро въвн ме отведете,
верни роби:
живот за мене вече няма!

ХОР

Наистина — бедите настоящи
са по-жестоки в своята бързотечност.

ВТОРА АНТИСТРОФА

КРЕОН

Ела, ела, о, смърт,
смърт сетна, порази ме —
едно те моля да ми донесеш:
желан, спокоен отдих.

Ела, ела!

Да не дочакам утро!

ХОР

За бъдеще говориш ти; а ние
за настоящето да се погрижим;
за бъдеще се грижат боговете.

КРЕОН

Аз боговете моля да изпълнят
последните ми жалби.

ХОР

Остави
ти своите жалби: няма избавление
за смъртния от хода на съдбата!

КРЕОН

Махнете го оттук
убиеца безумен
на своя син и неговата майка.
Къде ли, о? Изгубих всичко вече —
страшна мъст
главата ми постигна.

ХОР

Към щастие ли се стремиш — бъди
ти преди всичко мъдър,
на боговете волята света
не дръзвай да престъпваш;
безумецът го стига тежка скръб —
тъй мъдростта познава.

[1] Амфион — син на Зевс и Антиопа. Заедно с брата си близник Зет построили крепостта на Тива. ↑

[2] Хеката — богиня на подземния свят, магьосница с власт над тайнствените природни сили, господарка на душите, които напускат тялото. ↑

[3] Плутон (Аид, Хадес) — бог на подземното царство. ↑

[4] Мегарей — син на Креон, който го пожертвал по заповед на гадателя Тирезий, за да спаси Тива от обсадата. ↑

АЛЕКСАНДЪР НИЧЕВ

„АНТИГОНА“ НА СОФОКЪЛ

За „Антигона“ древните зрители удостоили Софокъл с военното звание стратег. Днешната наша публика изпраща тази трагедия с възторжени, дълго нестихващи ръкопляскания. „Антигона“ е близка на зрителите на две общества, между които лежат други две общества. Това значи, че тя принадлежи към вечните творби на световната литература. Защото „Антигона“ и днес задоволява нуждата на човека от поезия; защото и днешният зрител открива в образите ѝ прототипове на своето време.

А тази творба почива върху традиция, която се измерва не с векове, а само с няколко десетилетия. За по-малко от половин век геният на Есхил създава трагедията в онзи вид, в който тя съществува и днес, а Софокъл я довежда до съвършенство. Каква активност в полето на трагическата драматургия, каква теоретическа и практическа работа предполага фактът, че още към средата на V в. пр.н.е. трагедията е окончателно оформена! Впрочем по тези въпроси красноречиво говорят античните свидетелства, които изброяват 92 драматически творби на Есхил и 123 на Софокъл. Но древността съобщава и за техни съвременници, чиито многобройни произведения не са достигнали до нас. А няма защо да се изтъква очевидното: че тази богата продукция на трагическите поети vyplъщава конкретни техни естетически възгледи, начала, системи.

Понеже Софокловата трагедия е резултат не само на творческите възможности на Софокъл, но и на Есхиловата драматургическа традиция, в „Антигона“ съвсем естествено ще открием редица творчески принципи, прилагани от Есхил. Ако трагедията у Есхил престава да бъде кантата, ако тя има онзи минимален брой актьори, който я прави драма, ако лирическите части в нея са намалени, за да получи превес диалогът, всичко това е налице и у Софокъл. Но Софокъл полага по-нататъшни усилия във всяко от тези отношения. Той намалява още повече лирическите партии, за да изпъкне още по-

добре диалогът, разширява състава на хора, за да го изтъкне като внушителен представител на едно обществено мнение, увеличава броя на актьорите от двама на трима, разширявайки по още един начин възможността за драматически сблъсъци. Така по отношение на тези важни страни на трагедията, на която Есхил пръв отдава дължимото внимание, Софокъл прави нов принос и утвърждава традицията на своя учител. Целесъобразността на Софокловите нововъведения признал и сам Есхил, който, както смятат, под негово влияние увеличил броя на актьорите в по-късни свои творби.

Но Софокъл се проявява като поет-новатор и в други отношения.

В Есхилевата постановка на въпроса за трагическия герой има очевидна двойственост. От една страна, неговите герои се подчиняват на могъща и непреодолима съдба, под чиито удари падат, не успявайки да изявят своята воля за борба и победа. От друга страна обаче, у Есхил има и активни герои, вдъхновени от ясна цел, която преследват с цялата енергия на своето съществуване.

Мисълта за неотвратимата съдба, изглежда, смущава Софокъл. Поради това неслучайно в последната си трагедия „Едип в Колон“ той изтъква абсурдността на идеята за наследената виновност. Но дори когато тази идея прозвучава в неговата драма, тя не звучи с Есхилевата безотрадност. Софокловите герои, дори когато са обречени, сами определят линията на своето поведение и встъпват в двубой със съдбата.

Един от примерите, които могат да бъдат посочени, е трагедията „Антигона“. Тя показва, че идеята за съдбата живее в съзнанието на поета. Така Антигона свързва страданията на последното поколение от рода на Лабдакидите с делата на родителя:

*Имено, сестро, нямат край бедите,
които наследихме от Едип,
с които ни е до живот отрупал.*

Софокловият Хор също смята, че Антигона, като загива, заплаща родителско прегрешение. Трагическият герой съвсем не трябва да прояви осъдителна дейност, за да претърпи катастрофа — той е обречен на гибел просто поради кръвната си връзка със съгрешили

предци. Но за Софокъл това не е достатъчно. Дори един обречен герой не бива да падне така, както пада дървото под секирата на дърваря или тревата под косата на косача. Неговите герои са активни същества, те си поставят цел, за която се борят, те, както казва Аристотел, знаят към какво трябва да се стремят и какво да избягват. Целта си те преследват със страст, която ги довежда до стълкновение с всички враждебни сили, та дори с преследващата съдба. И ако в края на краищата героят все пак претърпява катастрофа, тя не се обосновава просто с факта, че той е издънка на виновен род. Софокловите герои сами определят пътя, който ги извежда към нерадостната им участ. И тогава старата версия на мита, според която героят страда по наследство, и тази, която дава Софокъл, се свързват само чрез един общ елемент — катастрофата на героя. Само чрез катастрофата — защото обосновката на тази катастрофа в двете версии не съвпада. Старата версия осъжда героя заради неговия произход. Софокъл, който следва мисълта на древния мит, не може да не обрече героя си на гибел, но мотивира гибелта му с неговите лични качества и дела.

Затова, независимо от мнението на Хора, Софокловата Антигона загива не като потомка на съгрешили предци. Нещо повече: потомката на греховния род на Лабдакидите се превръща в положителен герой. Тя носи осъзната морална цел, за която се жертва. Смъртта ѝ е обоснована с мотивите на нейната борба в защита на един свещен дълг, а не със странната вече логика на преследващата съдба. В това отношение Софокъл има очевидна заслуга: той съдейства за окончателната победа на новите морално-правни норми над законите на родовото общество.

При тази постановка на въпроса за трагическата вина задачата на поета очевидно се усложнява. Той не желае да свърже катастрофата на героя със съдбата, която го преследва, изненадва и поражва. Героят трябва да бъде показан в облик, който достатъчно обосновава неговата катастрофа. Поведението му трябва да бъде предпоставка за недвусмислено заключение относно мотивите на печалната му участ. Това означава, че героят не може да бъде разглеждан само или предимно като обект на съдбата. Сега той самият превръща в обект съдбата, срещу която отправя своите усилия на мислещ и борческа личност. Той е вече с подчертани качества на субект и субективните му качества правят разбираем неговия жребий.

Всичко това изяснява една важна черта на Софокловото творчество, оценена още от древните зрители и читатели. Софокъл е майстор на богато изявения характер, той, както гласи античното свидетелство, е „творец на характери“, ἥθολοίος;. А когато се вземе под внимание, че понятието ἥθος означава личното, своето в характера, онова, което не се извежда от наследствени предразположения, става ясна връзката между двата съществени факта — че поетът изтласква на заден план съдбата и че се проявява като забележителен изобразител на характери.

Но за да се изостави идеята за преследващата съдба, значи да се изостави и идеята за преследвания род, защото обект на съдбата е не една отделна личност, а ред поколения на един прегрешил род. Предмет на Софокловата трагедия стават делата на личността, които поетът оценява като достатъчна своя цел. Той не ги свързва с делата на минали поколения и не изтъква връзки, които обременяват потомците така, както и предците. Но това води и до структурни промени в неговата трилогия, особено осезаеми при сравнение с Есхил. Докато Есхилевата трагедия е органическа съставка на трилогията, докато отделната негова трагедия, разглеждана въвн от трилогията, остава често не напълно разбираема, трагедията у Софокъл е независима, завършена и разбираема сама по себе си. И ако все пак на драматически състезания Софокъл се представял с трилогии, това не опровергава току-що казаното, а означава, че неговата трилогия е нещо различно от тази на Есхил. Софокъл се представял с трилогии, за да се съобрази с традиционната и задължителна за трагическия поет форма. Иначе неговата трилогия съдържа самостоятелни цялости, докато трилогията на Есхил е по-скоро едно произведение в три акта, всеки равен на трагедия.

„Антигона“ принадлежи към същия сюжетен кръг, към който се отнасят и трагедиите „Едип цар“ и „Едип в Колон“. Те всички са посветени на трагичните събития в двора на таванските царе. „Едип цар“ е начало на верига от злочестини, които продължават в „Едип в Колон“ и „Антигона“. Разглеждани в този ред, трите драми показват удивителна последователност в развоя на изобразяваните събития. И все пак те не съставят трилогия, за което впрочем говори и тяхната хронология: „Едип цар“ е от около 428 г., „Едип в Колон“ — от 401 г., а

„Антигона“ — от 442 г. При това всяка от тях е завършена, независима и разбираема сама по себе си творба.^[1]

С основните нововъведения на Софокъл са свързани някои ефекти на неговата драма. Това, което характеризира Софокловата трагедия, е — за да употребим израз на Аристотел — заплетеното действие. И наистина зрителят не винаги е в състояние веднага да долови посоката, в която ще се развие нейното действие. Катастрофата на героя не се осъществява нито веднага, нито по права линия. Софокловата трагедия познава зигзагообразния ход на действието, трагическата ирония, перипетията и узнаването, чрез които постига максимална въздействена сила. Разбира се, някои от тези драматургически похвати срещаме и у Есхил, но едва Софокъл създава типичната заплетена драма.

Трагедиите на Софокъл не представляват открита проповед на онова, което поетът смята за правилно. Обикновено те само поставят един проблем, чието решение нито се дава, нито се внушава от самото начало. Следователно Софокъл смята за достатъчно да подтикне мисълта на зрителя към активност. При това той не се бои да постави въпросите така, че разрешението, което сам не смята за правилно, да изглежда — поне до известен момент от развитието на действието — правилно и логично. Така Софокъл постига целта си по ефектен начин: той не само изтъква правилното решение на проблема, но и опровергава неправилното, което, независимо от дадената му преднина, се оказва нежизнеспособно.

Това е характерно и за „Антигона“. Софокъл не определя предварително героите си като положителни и отрицателни, нито веднага дава разрешението на въпроса, поставен от трагедията. И наистина, кой е прав. Антигона или Креон? Прологът внушава, че носителка на истината е Антигона. Но следва появата на Креон, който обосновава поведението си така убедително, че Хорът без колебание застава на негова страна. По един и същи въпрос, в едно и също време, прави се оказват и двамата герои — което не е възможно. Но тази постановка на въпроса изостря критическата способност на зрителя. От друга страна, проблемът започва постепенно да подсказва своето решение, а и сам поетът чрез следващи появи допринася за това.

Ето фазите на постепенното изясняване на проблема в „Антигона“:

Чрез сблъсъка си с Креон Антигона не успява да създаде обществено мнение, което да бъде на нейна страна. По-късно известен успех, който е успех на Антигонината кауза, спечелва Хемон. Хорът е принуден да признае това:

*О, царю! Ако говори вярно той,
послушай го. И ти баща си слушай.
И двамата говорите добре.*

Одобрението към думите на Хемон е изречено така, че краят на приведената реплика, преценяван обективно, прозвучава комично. Хорът преценява като правилни думите и на Хемон, и на Креон, макар че двамата застъпват непримирими гледища. Накрая очите на Хора широко се отварят за истината, която явно не е на страната на Креон. Но това става едва тогава, когато на сцената се явява жрецът Тирезий. Думите на жреца постигат своето. Хорът престава да държи страната на Креон, комуто доскоро е съчувствал, и сам се старее да го отклони от пътя, който до неотдавна е смятал за правилен. Смутен и разтревожен, Креон е готов да изостави погрешната позиция, да отмени греховните си заповеди, но вече със закъснение, което му струва много скъпо. Сполетелите го нещастия идат да покажат съвсем нагледно на чия страна е истината, така умело маскирана в началните появи на трагедията.

Софокъл усвоява и принципа на конфликтността, тъй широко застъпен у Есхил. Четири сцени в „Антигона“ представляват стълкновения. Прологът е сблъсък между Антигона и Исмена, първият епизод — между Креон и Антигона, вторият — между Креон и Хемон, третият — между Креон и Тирезий. Креоновите антагонисти, въпреки общата кауза, която бранят, не се превръщат в двойници. Всеки от тях е особено оцветен не само поради неизбежността на някои външни белези — пол, възраст, положение в държавата. Ако Антигона се опълчва срещу Креон, тя прави това като поборница на своя дълг и като сестра на мъртвия Полиник. Хемон върши същото и по съображения, които импулсират влюбения момък, а Тирезий — защото е пълномощник на боговете, загрижен за града, който трябва да плаща за греховните стъпки на своя владетел.

Статичните герои са чужди на „Антигона“. Поетът раздвижва образите и при различни герои постига това по несходен начин. Така е с Исмена, с Креон и с Хора. Исмена, нерешителна и плаха, първоначално е антагонистка на Антигона. По-късно събитията я променят. Подвигът на Антигона вдъхва смелост дори на нея. Сега тя иска да сподели участта на сестра си и се обявява за нейна съучастница. Хорът също претърпява видимо развитие. Той, безусловният крепител на Креон, чувства колебание след сцената с Хемон и стига до отмятане от Креон след срещата с Тирезий. Креон, непоклатимият в сцените с Антигона и Хемон, по-късно, след зловещото Тирезиево предсказание, изгубва своята твърдост, той е сломен. Трима героя на трагедията по различен път и с нееднакво темпо се приобщават към истината на Антигона, към истината, която първоначално са отбягвали или не са виждали.

Но особено интересна в своите драматически изяви е Антигона. Тя дръзва на подвиг, който не е по силите на женската природа. Неслучайно, когато чува, че „някой“ извършил погребалния обред на Полиник, Креон извиква:

Какво говориш? Кой мъж се осмели?

По-нататък той допуска, че не просто мъж, а мъже са престъпили неговата заповед: тези мъже, смята той, са стражите, които недоволстващи граждани са подкупили. Нему и през ум не минава онова, което зрителят знае от пролога: че тази до невъзможност дръзка постъпка принадлежи на едно момиче. Антигона се държи непоколебимо пред властника и твърдо посреща смъртната присъда. Но после, в големия комос на трагедията, тя се проявява и като нежно, женствено същество, което жали за погубената си младост. Това не е нито отстъпление от първоначалната концепция за образа, нито непоследователност в обрисовката му. Твърдостта и сълзите са напълно съчетаеми прояви. Очаквайки своя горчив край, Антигона не се разкайва, че е извършила делото си. Трагедията не предлага дори загатване в подобен смисъл. Представяйки Антигона и твърда, и нежна, поетът е изобразил същество, чувствително — както всяко

човешко същество — към онези прости радости, без които, както казва Вестителят, човекът е жив мъртвец.

Тук бихме могли да приведем една успоредица. Към прочутите следсофоклови „Антигони“ принадлежи тази на Виторио Алфиери. Антигона на Алфиери е изваяна сякаш от камък. Тя е твърда не само когато се намира пред царя, но и в негово отсъствие. Тя неудържимо се стреми към смъртта и се бои да не би някаква нежност да размекне сърцето ѝ. Тя е глуха за молбите на Хемон, за чиято любов узнава едва след като бива осъдена на смърт. Ето нейните думи, отправени към стражите:

*Но бързо, да вървим! Тъй бавна стъпка
не подобава на човек, постигащ
желана цел... Нима ще видя милост
от вас?... Не, да вървим! В очи те гледам
ужасна моя смърт, и пак не тръпна!*

Подобни герои не са невъзможни, фанатичният устрем към смъртта, разбира се, може да бъде предмет на изкуството. Алфиери е изобразил една фанатична Антигона и това е негово право на творец. Неговата Антигона не прилича на Софокловата, за която е валидно онова предписание на Аристотеловата „Поетика“, според което героят на една образцова трагедия трябва да прилича на обикновения човек, на театралния зрител, на читателя.

[1] Но в редица Софоклови издания — например в българското (София, 1956) — се възприема редът, който трите трагедии биха имали в една евентуална трилогия. Това се прави с оглед да не се наруши посечената последователност на събитията в тях. ↑

СЕРГЕЙ РАДЦИГ

ДРУГИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ НА СОФОКЪЛ^[1]

По сведенията, които имаме, Софокъл е написал 123 драми, но до нас са достигнали само седем, които можем да подредим по време така: „Аякс“, „Трахинянки“, „Антигона“, „Едип цар“, „Електра“, „Филоктет“ и „Едип в Колон“. Датите на поставянето им не са точно установени. Известно е само, че „Филоктет“ е поставена през 409 г., „Едип в Колон“ в 401 г., вече след смъртта на поета; „Антигона“ се отнася по всяка вероятност към 442 г. Има основание да се смята, че „Едип цар“ е поставена около 428 г., тъй като описанието на настъпилия мор в Тива прилича на отклик на преживяната през 430 и 429 г. епидемия в Атина. „Аякс“, която представлява сатира срещу спартанците, е поставена очевидно преди сключването на тридесетгодишния мир с тях през 445 г. През 1911 г. в Египет са открити върху папирус доста големи откъси от сатирската драма „Следотърсачи“, която по всяка вероятност се отнася към ранните произведения на поета.

Съдържанието на всички тези произведения е взето от трите митологически цикъла: от троянския — „Аякс“, „Електра“ и „Филоктет“; от тиванския — „Едип цар“, „Едип в Колон“ и „Антигона“; сюжетът на „Трахинянки“ е взет от преданието за Херакъл. По-нататък съдържанието им се разглежда според различните цикли и предания.

Сюжетът на „Аякс“ е заимстван от циклическата поема „Малка Илиада“. След смъртта на Ахил Аякс, като най-доблестен воин след него, се надява да получи неговите доспехи. Но те биват дадени на Одисей. Тогава Аякс, виждайки в това интрига от страна на Агамемнон и Менелай, решава да ги убие. Обаче богиня Атина му замъглява ума и вместо своите врагове, той избива стадо овце и крави. След като идва на себе си и вижда какво е направил, той осъзнава своя

позор и решава да се самоубие. Неговата жена Текмеса и верните му воини, които съставят хора, като се страхуват за него, внимателно следят постъпките му. Но той излъгва бдителността им, отива на пустинен бряг и се пробожда с меч. Агамемнон и Менелай замислят да отмъстят на загиналия свой враг, като оставят тялото му непогребано. Но за правата на покойника се застъпва брат му Тевкър. В негова подкрепа е и самият благороден противник — Одисеи. По такъв начин всичко завършва с нравствената победа на Аякс.

По сюжет „Електра“ прилича на „Хоефори“ от Есхил. Но главно действащо лице в трагедията на Софокъл не е Орест, а неговата сестра Електра. Орест, идвайки в Аргос, съпроводен от верния си приятел и другар Пилад, чува воплите на Електра, но бог е заповядал той да извърши отмъщението с хитрост и затова никой не трябва да знае за неговото пристигане. Електра разказва на жените от хора за своето тежко положение въкъщи, тъй като не може да търпи подигравките на убийците с паметта на нейния баща и им напомня за чакащата ги мъст от Орест. Сестрата на Електра, Хризотемида, изпратена от майката да извърши умиловителни обреди на гроба на баща си, донася вестта, че майката и Егист са решили да затворят Електра в подземие. След това влиза Клитемнестра и се моли на Аполон да отмени бедата. В това време се явява приятелят на Орест като вестител, изпратен от дружеския цар, и съобщава за смъртта на Орест. Известието хвърля в отчаяние Електра, а Клитемнестра тържествува, защото се освобождава от постоянния страх. Едновременно с това Хризотемида, като се връща от гроба на баща си, разказва на Електра, че е видяла там надгробни обреди, които никой друг освен Орест не е могъл да извърши. Електра опровергава нейните догадки, като ѝ предава полученото известие за неговата смърт и ѝ предлага да извършат отмъщението с общи сили. Тъй като Хризотемида отказва, Електра заявява, че ще извърши всичко сама. Орест, като пратеник от Фокида, донася погребална урна и като познава в тъгуващата жена своята сестра, ѝ се открива. След това той убива майка си и Егист. За разлика от трагедията на Есхил, при Софокъл Орест не изпитва никакви мъки и колебания при убийството и трагедията завършва с победно тържество.

Трагедията „Филоктет“ е изградена върху сюжет от „Малката Илиада“, Филоктет се отправя към Троя заедно с други гръцки герои,

но по пътя на остров Лемнос бива ухапан от змия така, че раната не заздравява и издава страшно зловоние. За да се избавят от Филоктет, който е станал тежест за войската, по съвета на Одисей гърците го оставят на острова. Само с помощта на лъка и стрелите, които му бил подарил Херакъл, болният Филоктет поддържа своето съществуване. Но ето, гърците получават предсказание, че без стрелите на Херакъл Троя не може да бъде превзета. Одисей се наема да ги получи. Като се отправя за Лемнос със сина на Ахил, младият Неоптолем, той го накарва да отиде при Филоктет, да спечели неговото доверие и да завладее оръжието му. Неоптолем така и прави. Но след като вижда безпомощността на доверилия му се герой, той се разкайва за своята измама и връща оръжието на Филоктет, като се надява, че ще го убеди доброволно да отиде в помощ на гърците. Но Филоктет, след като разбира, че Одисей е извършил нова измама, категорично отказва. Обаче в съгласие с мита той все пак взема участие в превземането на Троя. Софокъл разрешава това противоречие с помощта на особен похват, който често прилага Еврипид: когато Филоктет се готви с помощта на Неоптолем да се отправи към родината си, пред него се появява обожественият Херакъл (т.нар. *deus ex machina*) и предава на Филоктет заповедта на боговете да се отправи към Троя, а за награда му обещава изцеряване от болестта. Сюжетът по-рано е бил обработен от Есхил и Еврипид.

От митовите за Херакъл е взет сюжетът и за трагедията „Трахинянки“. Тази трагедия носи името си от хора на жени от грах Трахин, в който живее Деянира, съпругата на Херакъл. Минали са вече петнадесет месеца, откакто Херакъл я е оставил, като ѝ е определил този срок за чакане. Тя изпраща сина си Хил да го търси, но в това време пристига пратеник на Херакъл с вест за близкото му завръщане и с плячка, между която е и пленницата Йола. Деянира узнава случайно, че Йола е царска дъщеря и че заради нея Херакъл е предприел този поход и е разорил град Ехалия. Като желае да възвърне загубената любов на съпруга си, Деянира му изпраща риза, напоена с кръвта на кентавъра Нес. Нес, умирайки от стрелите на Херакъл, ѝ казал, че неговата кръв има такава сила. Но изведнъж тя получава известие, че Херакъл загива, тъй като ризата се долепила до тялото му и започнала да го гори. В отчаяние тя се самоубива. Когато след това донасят страдащия Херакъл, той иска да накаже жена си, но узнава, че

тя е умряла и че неговата гибел е отмъщение на убийтия някога от него кентавър. Тогава той заповядва да го занесат до върха на планината Ета и там да го изгорят. В основата на трагедията по такъв начин е залегнало съдбовно недоразумение.

С най-голяма известност се ползват трагедиите от таванския цикъл. Като първа според развитието на сюжета трябва да бъде поставена трагедията „**Едип цар**“. Едип, без да подозира, извършва страшно престъпление — убива баща си Лай и се оженва за майка си Йокаста. Постепенното разкриване на тези престъпления оформя съдържанието на трагедията. Като става цар на Тива, Едип в продължение на много години царува благополучно. Но изведнъж в страната започва мор и оракулът казва, че причина за появяването му е убиецът на цар Лай, който пребивава в страната. Едип започва разследване. Става ясно, че единственият свидетел на убийството е роб, който сега пасе царските стада в планините. Едип дава нареждане да го доведат. В това време пророкът Тирезий обявява на Едип, че самият той е убиецът. На Едип това се струва така невероятно, че той вижда в това твърдение интрига от страна на своя шурей Креон. Йокаста, като желае да успокои Едип и да покаже лъжливостта на пророчеството, разказва как тя е имала син от цар Лай, когото тя и мъжът ѝ, страхувайки се от изпълнението на страшното предсказание, решават да погубят и как след много години бащата бива убит от някакъв разбойник на място, където се кръстосват три пътя. При тези думи Едип си спомня, че веднъж на също такава място той е убил някакъв почтен мъж. В него се прокрадва подозрението, че може би убийцят от него човек е таванският цар. Но Йокаста го успокоява, като се позовава на думите на овчаря, че там е имало няколко разбойника. По това време вестител, дошъл от Коринт, съобщава, че цар Полиб, когото Едип смята за свой баща, е починал. Оттук става ясно, че Едип не е син на Полиб, а само негов храненик. След тава от разпита на таванския овчар се изяснява, че Едип е същото онова дете, което Лай заповядал да убият, и следователно той, Едип, е убиецът на своя баща и е женен за своята майка. В отчаянието си Йокаста се самоубива, а Едип се ослепява и се осъжда на изгнание.

В „**Едип в Колон**“ се представя как слепият Едип странства, съпроводен от своята дъщеря Антигона, и как пристига в Колон, където намира покровителство от атинския цар Тезей. В това време

таванският цар Креон, като узнава предсказанието, че Едип след смъртта си ще бъде покровител на онази страна, в която умре, се опитва насила да го върне в Тива. Обаче Тезей не допуска такова насилие. След това при Едип идва синът му Полиник, за да иска неговата благословия в похода срещу своя брат Етеокъл. Но Едип проклина и двамата си сина. След заминаването на Полиник Едип чува зов на боговете и съпроводен от Тезей, отива в свещената горичка на Евменидите, където намира успокоение, погълнат по волята на боговете от недрата на земята. Тук Софокъл използва местното колонско предание.

Сатирската драма „Следотърсачи“ е написана по сюжет от Омировия химн към Хермес за похищаването на чудесните крави на Аполон. При търсенето им Аполон се обръща за помощ към хора на сатирите. А те, привлечени от звуците на лира, изнамерена от Хермес, се досещат кой е похитителят и намират откраднатото стадо в пещерата.

[1] Този текст е част от книгата „История на старогръцката литература“ на руския професор по класическа литература Сергей Иванович Радциг, бълг. издание през 1969 г. — Бел. NomaD. ↑

Издание:

Софокъл. Антигона

Редактор: Любомир Русанов

Формат 16/56/84

Издателска къща „Пан“

Предпечат ЕТ „Катерина“

Печат — ИНВЕСТПРЕС АД

ISBN 954-657-456-2

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.